

PRUT ANTLAŞMASI

Osmanlılar ile Ruslar arasında
Pрут nehri kenarında1123'te (1711) yapılan savaştan sonra
imzalanan antlaşma.

Karlofça (1110/1699) barışının ardından kaybedilen yerlerin geri alınması anlamında önemli bir aşama olan Prut Savaşı ve Antlaşması XVIII. yüzyılın en çok tartışılan konularından birini teşkil eder. 1700'de İstanbul'da yapılan barış antlaşması ile Azak Kalesi'ni ele geçirmiş olarak bu denize açılan ve Karadeniz'e çıkma fırsatı kollayan Rusya'nın bu kazanımına son verilmesi önemli hedeflerden biri olarak kabul edilir.

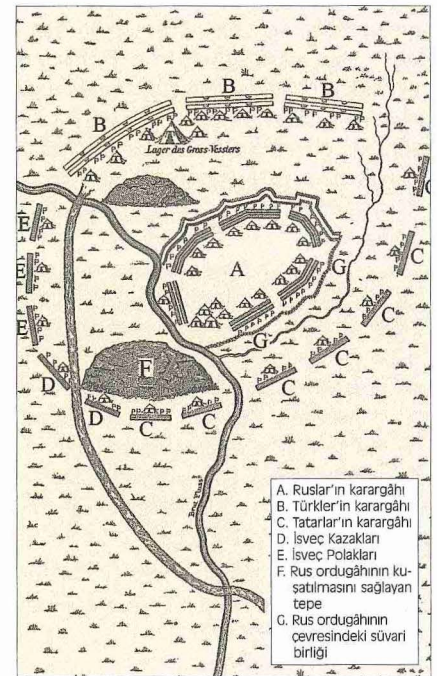
Sıcak denizlere açılma ihtiyacı Rus Çarı Deli / Koca Petro'ya iki istikamet göstermekteydi: Kuzeyde İsveç, güneyde Osmanlı Devleti tarafından kapatılmış olan Baltık ve Karadeniz. Siyasî şartlar ve bölgesel çatışmalar İsveç istikametinin zorlanmasını başarı beklentisini daha yüksek bir hale sokmaktaydı ve Petro da güçlü Osmanlı'ya kıyasen daha zayıf addettiği İsveç ile işe başladı. "Büyük Kuzey savaşları" olarak anılan bu savaşlar (1700-1721) Rusya, İsveç ve Lehistan'ı uzun ve zorlu bir mücadeleden içine soktu. Lehistan'da iki karşıt kralın (Nalkıran ve Lesçinski) mücadelesi ve İsveç Kralı Demirbaş Şarl ile (XII. Karl) Deli Petro arasındaki sürekli savaşların ilk aşaması, Rusya topraklarında Osmanlı sınırlarına yakın yerlere kadar ilerleyen İsveç kralının Rus çarı karşısında Poltava'da yenilip yaralı bir halde Osmanlı topraklarına sığınmasıyla sonuçlandı (Ağustos 1709). Gelişmelerin Rusya ile bir savaşa kadar varmasında özellikle Petro'nun takip ettiği siyaset ve misafir kralın böyle bir neticeyi hedefleyen etkin faaliyetleri önemli rol oynadı. Ancak başta III. Ahmed olmak üzere dönemin sadrazamları Çorlulu Ali Paşa, Köprülüzâde Nûman Paşa ve onun azlinden sonra Baltacı Mehmed Paşa siyasî gelişmelerle baş edebilecek, zamanın devlet adamları ve hükümdarları ile boy ölçüşebilecek çapta değillerdi. Baltacı Mehmed Paşa sadarete geçtiğinde o sıralarda henüz yirmi bir yaşında olan Demirbaş Şarl'ın güvenli bir şekilde memleketine gönderilmesi ve Rusya'nın barış şartlarına riayet etmemesinden ötürü bozulan ilişkilerin yeniden düzeltilmesi gibi birbirleriyle yakın ilişki içinde olan iki önemli meseleyle uğraşmak zorunda kaldı. Demirbaş Şarl'ın karşı çıkmasına rağmen Rusya ile 1710'da yapılan barış Çorlulu Ali Paşa

zamanında onaylanarak yenilenmiş bulunuyordu. Ancak kralın çalışmaları Çorlulu'nun azliyle sonuçlanmış, yerine geçen Nûman Paşa zamanında Rusya ile olan ilişkilerde sertleşme meydana gelmiş ve durumdan istifade etmek üzere giderek zihinlerde İsveç ile savaş halinde bulunan Rusya'nın elinden Azak Kalesi'nin geri alınması ve Kırım'ı tehdit etmekte olan Özü boyundaki bazı Rus kalelerinin yıkılması'nın temin edilmesi fikri doğmaya başlamıştı. Nitekim Baltacı Mehmed Paşa sadrazam olarak Halep'ten İstanbul'a geldiğinde başta Kırım Hanı II. Devlet Giray olmak üzere önde gelen devlet adamlarının Rusya ile savaşa karar vermiş olduklarını gördü ve sarayda yapılan büyük toplantı neticesinde bu yönde bir karar alındı (20 Kasım 1710).

Savaşın ilânı üzerine Rus kuvvetleri, başkumandan Mareşal Şeremetyev idaresinde çarın ittifak içinde olduğu Boğdan Beyi Demetrius Kantemir ile anlaşmış olarak Yaş'a kadar ilerledi. Şeremetyev kuvvetlerini arttırmak ve önce nihai bir muharebe için Bender'e, daha sonra da sadrazamla karşılaşmayı tercih etmek yerine bölünmelerine yol açacak bir uygulama ile generallerinden Janus ve Rhenne'yi iase temini için Boğdan ve Eflak'a yolladı. Ancak yeterli erzak temini mümkün olmadığı gibi ahali de Rus kuvvetlerine destek vermekten kaçınmaktaydı. Çarın esas ordusuyla gelmesi bu tür sıkıntıların daha da artmasına yol açtı. İsakçı'dan hareket eden ve Tuna'yı geçen 40.000 kişilik bir Osmanlı kuvvetinin (Râşid, III, 359, 360) yolda olduğu haberi üzerine Yaş'tan Prut nehrinin sağ kıyısı boyunca Falçı'ya doğru ilerleyerek Türk kuvvetlerine karşı çıkılması kararı alındı. Sadrazam Mehmed Paşa kumandasındaki esas kuvvetler ise henüz yolda idi. Rus ordusunun sayısı hakkında abartılı duyurular alınması sebebiyle çar henüz Yaş'ta iken barış için bir teklifte bulunulmasına teşebbüs edildiği, ancak bunun orduda bulunan İsveç kralının temsilcisi Ponyatovski tarafından Rus ordusunun gerçek sayısının belirtilmesiyle sonuçsuz bırakıldığını söylenmekte olması, askerî deneyimi olmadığını itiraf eden sadrazamın zafiyetinin bir işareti olması bakımından önemlidir. Sadrazam haziranın son günlerinde İsakça'da Tuna'yı geçti. Ponyatovski, İsveç kralının da orduda bulunmasında fayda ummaktaydı. Bu amaçla sadrazamın onayını almış olarak Bender'e gittiyse de istediği sonucu alamadı. Oysa kralın mevcudiyeti gelişmeleri muhtemelen çok daha başka bir istikamete

sevk edebilirdi (Zinkeisen, V, 420-421). Osmanlı ordusunun önünde yol alan Tatarlar'ın Prut'un sol kıyısında Huşi sahrası tepelerinde görünmeleri ve nehri geçme izlenimi vermeleri üzerine Petro kuzey ve güneyden her türlü irtibatın tamamen kesilebileceği endişesiyle, önden gönderilmiş olan General Rhenne ile buluşmayı umduğu Falçı istikametine doğru daha fazla yola devam etmeyi uygun görmedi. Siret'e doğru dönerek kurtulmayı düşündü, ancak yeterli yiyecek ve içecekleri olmayan askerlerin yorgunluktan tükenmiş bir durumda olmaları, her gün yüzlercesinin öldüğü hayvanlar için de yem ve saman bulunmamasından ötürü bu planını uygulamadı. Bu durumda Huşi sahrası dolaylarında sağlam bir mevki edinmek ve talihini nihai bir savaşta denemek üzere kuzey istikametine dönmek zorunda kaldı. Ancak buraya varamadan nehri yüzerek geçen Tatarlar'ın saldırısına mâruz kaldı ve tam anlamıyla kuşatıldı (19 Temmuz). Aynı günün gecesi kurulan köprüden geçip yetişen sadrazam ordusu da savaşa katıldı. Akşam karanlığına kadar devam eden vuruşmanın Türk saldırılarına direnebilmiş olmalarından ötürü Ruslar için başarılı geçtiği kabul edilmekteydi (Râşid, III, 360-361). Ancak ertesi gün nehrin öte yakasında ka-

Prut'ta Rus ordusunun kuşatılmasını gösteren kroki

lan kuvvetlerin de gelmesi ve topların devreye sokulmasıyla Ruslar'ın ilk günkü başarılarının bir anlamı kalmadığı görüldü. Piyade askeri yürüyüş için sabırsızlanırlar ve hücum için buyruldukları yazılırlar Ruslar yer yer beyaz bayrak (vire bayrağı) göstererek, bağırsıp ağlaşıp aman dilemeye başladı (a.g.e., a.y.; Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, I, 493). Rus ordugâhında başta, ezelî rakibi XII. Şar'ın Poltava'daki durumundan daha kötü bir hale düştüğüne inanan çarın kendisi olmak üzere (Gitermann, II, 95) büyük bir ümitsizlik hüküm sürmeye başladı. Bazı generallerin bir huruç hareketi yapılarak kuşatmanın yarılması teklifi çarın da esir düşebileceği tehlikesinden ötürü kabul görmedi. Kaçılar muavini Baron Peter Şafirov'un, böyle bir şeye kalkışmadan önce mütarekeye teşebbüs edilmesi ve gerekirse buna göre teslim olunmasının daha iyi olacağına dair olan ve ordugâhta bulunan Çariçe Katharina tarafından da desteklenen fikri ağırlık kazandı. Nihayet bu teklife onay veren Petro, esir düşmesi halinde kendisini hükümdar olarak tanımamalarına dair senatoya hitaben bir emirname hazırladı (Zinkeisen, V, 423; Ahmed Refik, *Baltacı Mehmed Paşa ve Büyük Petro*, s. 75). İstanbul'da elçilik görevi yapan Tolstoy'un raporlarından sadrazam ve kâhyası Osman'ın hediyelere karşı açık oldukları bilindiğinden, özellikle Katharina'nın sadrazamla irtibat kurma ve görüşmeler söz konusu olduğunda onu olumlu bir tutum içine sevk etmek ve tâvizkâr bir havaya sokmak üzere orduda bulabildiği bütün nakit, değerli kürek ve mücevheri bir araya toplayıp kendisine göndermek üzere hazırladığı, bunların altı arabayı doldurduğu, gece karanlığında Türk ordusuna getirildiği, büyük meblağlar toplanması Rus ordusunun durumu itibarıyla pek mümkün görülmemekle beraber bunun yine de en az 200.000 duka altın (yarım milyon taler) değerinde olduğu kabul edilmektedir (*Documente Privitoare*, s. 103, 109). Bu konu ve Katharina'nın bundaki rolü daha sonraları abartılarak pek çok defa dile getirilmiş ve her seferinde biraz daha gerçeklerden uzaklaşmış olarak tekrarlanmış, nihayet olayın ayrılmaz bir efsanesi haline gelmiştir. Bununla beraber barışın çok kısa zamanda ve beklenmedik bir şekilde yapılmasında, Rus ordusunun saliverilmesinde alınan bu ağır hediyelerin önemli bir etken olduğu açıktır.

Osmanlı kuvvetlerinin saldırıya hazırlandığı sırada görüşme talebini iletmek üzere gönderilen mükâleme memuru sadrazamın huzuruna getirildi. Toplanan meş-

Baltacı Mehmed Paşa'nın yaşadığı dönemde yapılan Motraye'nin seyahatnâmesindeki resmi

veret meclisinin de onayıyla, "her ne talep edilirse her şeyi vermeye hazır olduğunu beyan eden" çar ile (Râşid, III, 361) görüşmeye izin verilmesi üzerine bizzat Şafirov, Mareşal Şeremetyev'in oğlu Michael ile birlikte ordugâha geldi. Görüşmeler beklenmedik bir seyir takip ederek yirmi dört saat içinde sonuçlandı. Kırım Hanı Devlet Giray'ın karşı çıkışı, Ponyatovski'nin Rus ordusunun savaşmaya dahi hacet kalmadan teslim olacağı ve çarın esir edilerek İstanbul'a gönderilebileceğinin imkân dahilinde olduğuna dair yaptığı açıklamalar etkisiz kaldı. Rus ordusunun saliverilmiş olmasından sonra alelacele ordugâha yetişebilen Demirbaş Şar'ın devreye girmesi de gecikmiş bir müdahale olarak sonuç vermedi. Antlaşma 21 Temmuz'da imzalandı. Daha sonra "açlıktan ağaç kabuklarını soyup yiyen" Ruslar'a (a.g.e., III, 363, 374) ihtiyaçları olan her şey hemen verilmeye başlandı, ordu esnafı büyük iş yaptı; öyle ki, "İmzadan iki saat sonra Rus ordusunda her şey artık bol miktarda mevcud oldu" (Voltaire, s. 222). Antlaşma 22 Temmuz'da çar tarafından tasdik edildi ve 23 Temmuz'da teâti edilerek aynı gün öğleden sonra Rus ordusu top ve tüfekleri dahi ellerinden alınmamış olarak, hatta bayraklarını kaldırarak, mızık ve davul çalarak âdeti rasmiyece yaparçasına (Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, II, 588) ve "bütün dünyanın şaşkınlığı içinde" (Zinkeisen, V, 425) salverildi. Halbuki bu esnada İbrâil'i muhasara eden General Rhenne şehri vire ile teslimine mecbur etmiş (23 Temmuz), kale kumandanı Dâvud Paşa ve askerî kuvvetler topları ve tüfekleri ellerinden alınmış bir halde yaya olarak şehri terketmişti. İbrâil'in Ruslar'ın eline geçtiği haberi ordugâha geldiğinde barış temessükü imzalanmış bulunuyordu. Haber askerin infialine ve ihtilâline yol açabileceği endişesiyle gizlendi ve haberi getiren ulak hapsedildi (Rado, L/198 [1986], s. 814).

Prut Antlaşması'nın özgün Türkçe metni mevcut değildir. *Nâme-i Hümayûn Defteri*'ndeki kayıt metni (VI, 218-219) yedi hususa vurgu yapar. Rusça metin de özgün olmayıp bir kopyadır ve açıkça sıra-

lanmış yedi madde halindedir. Esas antlaşmanın İstanbul'da yapılacağı ifade edilen Prut Amannâmesi, "mütareke barışı" anlamında bir temessük belgesidir (Râşid, III, 362-363; Cevdet, I, 352-353; Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, II, 527-529, 728-729). Buna göre: 1. Azak Kalesi arazi ve mühimmatıyla iade edilecek, Taygan, Kamenka ve Samara suyu kenarındaki Yenikale yıkılacak, Kamenka içindeki top ve mühimmat teslim edilecek ve buralarda her iki tarafça başka bir kale yapılmayacak. 2. Lehistan'a, bu devlete ve Kırım'a tâbi Kazaklar'a müdahale edilmeyecek. 3. İstanbul'a karadan ve denizden tüccarlar gelip gidebilecek, ancak elçi sıfatıyla kimse ikamet etmeyecek. 4. Müslüman esirler serbest bırakılacak. 5. İsveç kralının güvenli bir şekilde memleketine gitmesine engel olunmayacak. 6. İki taraf birbirinin ahalisine zarar vermeyecek. Bunların dışında metinde esas barış antlaşmasının İstanbul'da yapılacağı kaydedilip şimdilik böyle bir temessük verildiği ifade edilmektedir. Rus ordusunun serbestçe gidebileceği ve yol boyunca bu antlaşmadan katıyen hoşnut olmayan Tatarlar'ın ve diğerlerinin (İsveçliler) hücumlarından korunacakları, temessük metni tasdik edildikten sonra Şafirov ve Mihael Şeremetyev'in rehin olmak üzere gönderilmesi ve antlaşma şartlarına uyulduktan sonra bunların sâlimen memleketlerine gönderileceği temin edilmektedir.

Antlaşmanın Türkçe ve Rusça metinleri arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Rusça metindeki beyanların muğlaklığı göze çarpmakta olup bazı maddelere ise hiç yer verilmemiştir. Türkçe metin Rusya'nın Lehistan'a müdahalesini menederken Rusça metin bunu her iki devlete teşmil etmekteydi. Ruslar'la görüşmelere başlanırken istenilmesi düşünülen hususların büyük bir kısmından vazgeçilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Rus ordusundaki topların teslimi, Lehistan'daki Rus kuvvetlerinden tahliyesi, Azak denizindeki Rus donanmasının teslimi, hain Boğdan Voyvodası Kantemir'in teslimi, savaş tazminatı ödenmesi, Osmanlı reâyâsını tahriktan vazgeçilmesi, bu hususların gerçekleşmesine kadar Şeremetyev'in rehin tutulması hususlarına temessükte yer verilmemiştir. Halbuki Şafirov içi Türkler tarafından doldurulmak üzere "boş kâğıt" ile gelmiş bulunuyordu. Antlaşmanın hemen ardından büyük bir fırsatın kaçırıldığı anlaşılmış ve bu tez karşı fikirde olanlar tarafından yoğun biçimde işlenmiştir. Çarı esir alma fırsatını kaçırdığı, Rus ordusunu top, tüfenk,

mal ve erzakı ile serbest bıraktığı, İsveç kralının rızasını almadığı (Râşid, III, 374) suçlamaları karşısında muhtemelen vâlide sultanın şefaatiyle idamdan kurtulan sadrazam azledilip (20 Kasım 1711) Limni'ye sürüldü. Büyük ihtimalle, dolaşan rüşvet söylentileri sebebiyle malları müsade-re edildi. 1712 yılı ikinci yarısı içinde (zehirlenme ihtimalini de düşünmek kaydıyla) "üzüntüden" öldü. İşlerin bu dereceye gelmesinin esas sorumlusu olarak suçlanan kâhyası Osman Ağa, Mektupçu Ömer Efendi ve Rus ordusundaki top sayısını teslimini önlemek üzere kasıtlı olarak az göstererek irtişâsı gibi ihaneti de sabit olan Çavuşlar Kâtibi Abdülbâki ise idam edildi (25 Aralık 1711). Osman kâhyânın, 21-22 Temmuz gecesi Tırhala mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın da içinde bulunduğu bazı kimselerle beraber Rus ordugâhına gittiği, sabaha karşı altı araba dolusu para ve değerli eşya ile geri döndüğü, devlet topraklarına saldırmış ve kısırılmış bir düşmanla duyulmamış bir şekilde yüzgözlük içinde bazı karanlık ilişkiler kurduğu, olayları zamanında zapteden yerli ve yabancı kaynaklar tarafından belirtilmiştir (Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, II, 522-523). Herkesi şaşkırtan bu barışın gerekçeleri olarak, 19 Temmuz çarpışmalarında Ruslar'ın başanlı olmaları, ancak 20 Temmuz'da esas ordunun da gelmesiyle ümitsiz bir şekilde sarıldıkları ve hücumla geçileceği esnada gelen barış isteğinin teslimi bedel addedilmesi, muhasara edilen Rus ordusunun "ölüm eri olarak" savaşacaklarından yenilgili bir sonuç dahi alınabileceği, 19 Temmuz günü cereyan eden çarpışmalarda askerlerin zafiyetinin akşam karanlığının bastırması sayesinde gözlerden gizlendiği, Ruslar'ın barış için her şeyi verdikleri, halbuki ele geçirilmesi veya yıkılması istenen kalelerin alınması ve dolayısıyla yıkılabilirmelerinin her biri için ayrı ayrı sefere çıkılmasıyla ancak gerçekleşebileceği gibi görüşler ile sürülmüştür (Râşid, III, 363). Fakat Ruslar'ın birkaç günlük bir muhasara sonunda zaten savaşa hacet kalmadan kendiliğinden teslim olacaklarına dair yapılan uyarılara kulak verilmemiştir. Halbuki Rus ordugâhında da düşünceler bu merkezdedi. Bu arada saldıran tarafın Ruslar, tahribe uğrayan savaş mahallinin ise Osmanlı toprakları olduğu ve Rus kuvvetleriyle savaşın diğer cephelerde de devam ettiği dikkate alınmamış, "düşmanın aman dilediği, aman dileyene kılıç kalkmayacağı" gibi gerçekçi olmayan gerekçelerle Rus ordusunun salıverilmesinin izahı yapılmak istenmiştir. Öte yandan çarın verdiği söze asla güvenilmemesi gerektiği, başta Kırım

hanı ve Demirbaş Şarl olmak üzere hemen herkes tarafından açıkça ifade edilmişti. Nitekim verilen sözlerin ve teminatın hiçbir değeri olmadığı kısa zaman sonra anlaşıldı. Antlaşma hükümlerinin yerine getirilmesi süruncemede kaldı. Osmanlı Devleti, Rusya'ya iki defa daha savaş ilân etti ve çarın Prut'ta atmak zorunda kaldığı imzasının icabını yerine getirmesini uzun uğraşlardan sonra ancak yine tehditle sağlayabildi (24 Haziran 1713 Edirne Antlaşması). El altından Ortodoks ahaliyi kıskırtan, Sırbistan ve Karadağ'da yer yer ayaklanmalar çıkartan, etkin bir dayanışma içinde İstanbul'a kadar gelerek şehri ele geçirip eski Roma İmparatorluğu'nu ihya etmenin hayallerini kurduğu söylenen Petro (Zinkeisen, V, 417; Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, I, 485), Ortodoks Slav ahalinin ayaklanacağına fazla bel bağlamış ve Memleketeyn voyvodalarının boş vaadlerine kanmış olarak, Prut'ta dersini almış oluyordu. Voroneş ve Azak'taki on altı yıllık emeği böylece heba oldu ve Karadeniz'e açılım en az yarım yüzyıl tehir edildi (Kljutschewskij, I, 120).

Çarın ordusuyla beraber cüzi bazı şartlar dahilinde serbest bırakılmasının yarattığı şaşkınlık karşısında rüşvet olgusuna o kadar büyük rol vermek istemeyerek aklin gereğini sorgulayan tarihçiler sadrazamın gerçek politika icabı ince bir siyaset takip ettiğine inanmak istemişlerdir. Nitekim sadrazamın aslında böyle bir politika takip ettiği ve çarın ilmiğini ölümcül bir şekilde sıkımayarak Kuzey Avrupa'daki mücadelelerin kaldığı yerden devam etmesine imkân vermek istendiği, Rusya'nın tamamen zayıflatılmasının devlet çıkarlarına hizmet etmediği, zira Rus tehlikesinin genelde Avrupa'da gerilimlere yol açtığı ve bunun da Osmanlı Devleti'nin rahat bırakılmasına yardımcı olduğu (Gitermann, II, 96); çarın ve Rus ordusunun bırakılmasında rüşvetin etken olmadığı, akıllı bir politika izlenerek İsveç'in daha fazla kuvvetlenmesinin önlenmek istendiği ve bu yüzden Rusya'nın tamamen ezilmesi'nin arzu edilmediği gibi açıklamalar getirilmiştir (Wittram, *Handbuch*, III, 481). Dönemin Osmanlı kaynaklarının, akli yeteneği ve devlet adamı becerisi hakkında "söz dinlemez, kalın kafalı" diyecek kadar (Silâhdar, II/2, s. 273; Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, II, 518, 699) olumsuz sıfatlarla tanımladığı sadrazam hakkındaki benzer bir değerlendirmeyi Osmanlı ordugâhına barış dilemek üzere adam gönderilmek istendiğinde, "Kedi fare ile görüşme masasına oturmaz" (Massie, s. 558); "Bir hafta

içinde istedikleri şartlarda her şeyi almak varken azıcık bir şeyle yetinmek... Bunlar bu kadar aptal mı?" diyen Mareşal Şeremetev ve, "İçinde bulunduğumuz şartlar dahilinde sadrazam bizi bırakacak olursa ona dünyanın en büyük salağı derim" diyen General Janus zaten yapmış bulunmaktaydı (Lamp, s. 184-185). Muhtevası, maddelerinin muğlaklığı, iki metin arasındaki farklılıklar, bundan dolayı yaşanan sıkıntılar ve uygulanmasındaki zorluklar açısından Prut Antlaşması, Türk tarafına aynı şekilde "hamakat" yakıştırılan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın âdeta öncüsü gibidir. Aradaki fark ilkinde Türkler'in, ikincisinde Ruslar'ın mutlak bir şekilde galip gelmiş ve antlaşmayı dikte ettirmiş olmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Nâme-i Hümâyûn Defteri*, VI, 218-219; *Documente Privilegiale la Istoria Românilor VI: 1700-1750* (ed. E. de Hurmuzaki), Bucureşti 1878, s. 98-106, 107-123; Silâhdar, *Nusret-nâme*, II/2, s. 273; Râşid, *Târih*, III, 358 vd.; Voltaire, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Tarihi* (trc. Nahid Sırri), İstanbul 1939, tür.yer.; Hammer, *GOR*, IV, tür.yer.; Zinkeisen, *Geschichte*, V, 417-427; Cevdet, *Târih*, I, 352-353; Ahmed Refik [Altınay], *Baltacı Mehmed Paşa ve Büyük Petro*, İstanbul 1327; a.mlf., *Memâlik-i Osmâniyye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul 1332; H. Übersberger, *Russlands Orientpolitik I: Bis zum Frieden von Jassy*, Stuttgart 1913, tür.yer.; Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyeti*, İstanbul 1940; a.mlf., *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 1943; a.mlf., *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar*, İstanbul 1943; a.mlf., *Prut Seferi ve Barışı*, Ankara 1951-53, I-II; a.mlf., "Der Prutfeldzug und der Prutfrieden von 1711", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, X, München 1962, s. 13-66; a.mlf., "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud'un (1123/1711) Prut Seferine Ait Defteri", *TAD*, IV/6-7 (1968), s. 261-424; a.mlf., "Baltacı Mehmed Paşa", *İA*, II, 287-291; W. O. Kljutschewskij, *Russische Geschichte von Peter dem Grossen bis Nikolaus*, Zürich 1945, I, 120; H. Lamb, *The City and the Tsar. Peter the Great and the Move to the West: 1648-1762*, New York 1951, s. 180-190; İsmail Hâmi Danişmend, *Baltacı'nın Prut Zaferi*, İstanbul 1955; B. H. Sumner, *Peter the Great and the Emergence of Russia*, London 1956, s. 74 vd.; a.mlf., *Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu* (trc. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul 1993, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 85-86; IV/2, s. 280-285; R. Wittram, *Peter I. Czar und Kaiser*, Göttingen 1962, I, tür.yer.; a.mlf., "Russland von 1689 bis 1796", *Handbuch der Europäischen Geschichte* (ed. Theodor Schieder), Stuttgart 1968, III, 481; V. Gitermann, *Geschichte Russlands*, Frankfurt 1965, II, 90-96; R. K. Massie, *Peter the Great: His Life and World*, New York 1981, s. 552 vd.; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri: Prut Seferi (1711)*, Ankara 1981; D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküşü Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), İstanbul 1998, II, 852-868; Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Seferi! Prut Seferi'nde Lojistik ve Organizasyon*, İstanbul 2006; Ahmed Muhtar, "Rus

Menabiine Göre Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut Seferi", *TOEM*, sy. 45 (1333), s. 160-185; Münir Aktepe, "Baltacı Mehmed Paşa'nın 1711 Prut Seferi ile İlgili Emirleri", *TED*, sy. 1 (1970), s. 131-170; a.mlf., "1711 Prut Seferi ile İlgili Bazı Belgeler", *TD*, sy. 34 (1984), s. 19-54; a.mlf., "Baltacı Mehmed Paşa", *DİA*, V, 35-36; Şevket Rado, "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud Efendi'nin Tuttuğu Prut Seferi'ne Ait Defterden Koparılan Sahifelerde Neler Vardı?", *TTK Belleter*, L/198 (1986), s. 807-824; Kemal Beydilli – İsmail E. Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs: Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)", *TTK Belgeler*, XXII/26 (2001)'dan ayrıbasım, Ankara 2002.

KEMAL BEYDİLLİ

PSİKOLOJİ

(bk. İLMÜ'n-NEFS).

P'U SHOU-KENG

(ö. 680/1281 [?])

Çinli müslüman tüccar
ve devlet adamı.

Muhtemelen XIII. yüzyılın başlarında doğdu. Adının başındaki "P'u" Arapça "ebû" (baba) kelimesinden gelmektedir. P'u Shou-keng'in ailesinin kökeni konusunda üç farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüş, onun Çinlileşmiş Orta Asyalı ve muhtemelen Uygur bir ailenin çocuğu olduğu, Sung hânedanının ilk dönemlerinde ailece önemli deniz ticaret limanı olan Ch'üan-chou'ya göç ettikleri şeklindedir. Diğer bir görüşe göre atalarından P'u Lo-e, 986'daki karışıklıklardan sonra Güneydoğu Asya'daki Hainan'dan Champa'ya gelmiş, ardından P'u Kai-tzung aileyi Ch'üan-chou'ya götürmüştür. Onun Kuang-chou'da yerleşmiş Güney Arabistanlı bir aileye mensup olduğunu söyleyenler de vardır.

Fu-chien ve Kanton (Kuang-tung) eyaletlerindeki deniz tâcirlerinden olan P'u Shou-keng 1245'li yıllarda Ch'üan eyaleti deniz ticareti yöneticiliğine tayin edildi. Bu görevi Sung hânedanının çöküşüne kadar sürdürdü. 1274'te Güney Sung hânedanının başkenti Hang-chou Moğollar'ın eline geçince Moğollar, P'u Shou-keng ve kardeşlerinin Güneydoğu Çin'in ticaret hayatındaki önemli yerinin farkına vararak kendisine iş birliği teklif ettiler. Denizciliği ve ticareti bilmeyen Moğollar, Çin'i işgal edip kendilerine bağlı Yuan hânedanını kurmalarının ardından denizcilik ve deniz ticaretiyle ilgili işlerin sorumluluğunu ona verdiler. P'u Shou-keng daha sonra Chiang-hsi eyaleti vali yardımcısı, 1281'de Fu-chien eyalet yönetiminin özel danışmanı oldu.

Muhtemelen aynı yıl öldü. P'u Shou-keng, Moğollar'ın denizcilik ve ticaretle tanışmalarını sağladı ve onların deniz aşırı ülkeleri istilâ politikalarının temellerini oluşturdu. Champa ve Maabar gibi ülkeler onun ticaret teklifini kabul ettiler. Moğol imparatorunun onun yönlendirmesiyle okyanusa dayanıklı 200 gemi yapılmasını emrettiği ve 1281 yılında bunların ellisinin bitirilmiş olduğu kaydedilir.

P'u Shou-keng ve ailesi kendilerini İslâmiyet'e hizmet etmeye adanmış, P'u Shou-keng'in oğlu Ch'üan-chou'da cami inşa edilmesi için büyük maddî katkılarda bulunmuştur. Bu devirde Ch'üan-chou Limanı müslüman tüccarlar için önemli bir ticaret merkezi olmuştur. P'u ailesi sayesinde Ortadoğu'dan gelen ticaret gemilerinin son durağı olan Fu-chien camilerle donatılmıştır. Yuan hânedanı döneminde dış ticaretin yarısından fazlası Ch'üan-chou'da müslümanların kontrolüne girmiş ve bunda P'u Shou-keng ve ailesinin büyük rolü olmuştur. P'u ailesinin etkinliği 1368'de Yuan hânedanının yıkılıp yerine Ming İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte giderek azalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lo Hsiang-lin, *A New Study of P'u Shou-Keng and His Times (Hong-Kong)*, Institute of Chinese Culture, Hong Kong 1959; E. Endicott-West, "The Yuan Government and Society", *The Cambridge History of China* (ed. H. Franke – D. C. Twitchett), Cambridge 1994, VI, 587-615; M. Rossabi, "The Muslims in the Early Yuan Dynasty", *China under Mongol Rule* (ed. J. D. Langlois), Princeton 1981, s. 275-295; Billy K. L. So, *Prosperity, Religion and Institutions in Maritime China: The South Fukien Pattern 946-1368*, Cambridge 2000, s. 301-305; Geoff Wade, "An Earlier Age of Commerce in Southeast Asia: 900-1300 C. E.", s. 17-18 (<http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers/3/Wade114.pdf>); Chang-Kuan Lin, "P'u Shou-Keng", *EI²* (İng.), VIII, 341.

AHMET TAŞAĞİL

PUATİYE SAVAŞI

(bk. BELÂTÜŞŞÜHEDÂ).

PÛR-i BAHÂ-yi CÂMÎ

(پور بهای جامی)

Melikü's-şuarâ Tâcüddîn
b. Bahâiddîn-i Câmî
(VII./XIII. yüzyıl)

İranlı şair.

VII. (XIII.) yüzyılın ilk yarısında İran'ın Horasan bölgesindeki Câm şehrinde doğdu. Bir ulemâ ailesine mensuptur. Adı Tâceddin olup babasına nisbetle şiiirlerinde "Pûr-i Bahâ" (Bahâ'nın oğlu) veya "Bahâ" mah-

lasını kullanmıştır. Hayatının ilk dönemlerini Horasan'da geçirdi. İlhanlı Hükümdarı Abaka Han döneminde (1265-1282) başta Abaka Han, Horasan Valisi Hâce İzzeddin Tâhir Feryümedî, oğlu Vecîhüddin Zengî ve diğer devlet ricâli hakkında yazdığı methiyelerle tanındı. 667 (1268-69) yılında meydana gelen depremde yıkılan Nîşâbur'u yeniden inşa ettirmesi dolayısıyla Abaka Han için kaleme aldığı methiyeler bunlar arasında özellikle dikkat çekmektedir. 683'te (1284) hâmisî Vecîhüddin Zengî ile birlikte Tebriz'e giden Pûr-i Bahâ daha sonraki yıllarda Bağdat ve İsfahan'a geçerek bir süre bu şehirlerde ikamet etti. Gittiği yerlerde tanıştığı tarihçi Cüveynî, filozof Nasîrüddîn-i Tûsî gibi kişiler için şiirler yazdı. Pûr-i Bahâ'nın ölüm tarihi konusunda kaynaklarda bilgi yoktur.

Mevlânâ Rûkneddîn-i Kubâî ve Saîd-i Herrevî'yi şiirde üstat olarak kabul eden Pûr-i Bahâ'nın divanı günümüze ulaşmamıştır. Mecmua, tezkire ve tarih kitaplarında birçok şiiri yer almaktadır. 1028 (1619) yılında Haydarâbâd Kutubşâhîleri için istinsah edilen bir mecmuada Pûr-i Bahâ'ya ait otuz dokuz kaside, on iki mukattaât, bir terki-bibend, 27 Receb 667'de (1 Nisan 1269) tamamlanmış *Kârname-i Evkâf-i Hıvaf* adlı bir mesnevi, iki gazel ve yetmiş yedi rubâî bulunmaktadır. Adı geçen mesnevi Birgitt Hoffman tarafından Almanca'ya tercümesiyle birlikte neşredilmiştir ("Von falschen Asketen und unfrohen Stiftungen", *Proceeding of The First European Conference of Iranian Studies*, Turin, 7-11 [September 1987], s. 409-485). Moğollar'la ilgili bir kasideyi Minorsky İngilizce'ye çevirerek yayımlamıştır (*Iranica*, s. 274-291). Hiciv ve hezl şairi olarak tanınan Pûr-i Bahâ'nın şiirlerinin en belirgin özelliği aynı şiir içinde hem övgü hem hiciv beyitlerinin yer almasıdır. Şiiirlerinde müşkil ve az kullanılan kelimelerin yanı sıra idarî ve malî terimlere, Moğolca ve doğu Türk lehçesinden kelimelere de yer vermiş, bu durum şiirlerinin anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Nevâî), s. 724; Fasîh-i Hâfî, *Mücmel-i Fasîhî* (nşr. Mahmûd Ferruh), Meşhed, ts., II, 337, 340; Devletşâh, *Tezkire* (nşr. M. Abbâsî), Tahran 1337, s. 201-205; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Hasan Sâdât-ı Nâsîrî), Tahran 1336/1958 hş., I, 292; Browne, *LHP*, III, 111-115; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, I, 201; Safâ, *Edebiyât*, III/1, s. 660-671; V. Minorsky, *Iranica: Twenty Articles*, London 1961, s. 274-305; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 160-161; İrc Efsâr, "Kârname-i Evkâf Eşer-i Tâceddîn-i Nesâî", *Ferheng-i İrân-zemîn*, III, Tahran 1339/1960, s. 5-22; B. Hoffmann, "Pûr-i Bahâ", *EI²* (İng.), VIII, 342-343; Dihudâ, *Lugâtname* (Muîf), IV, 5035-5036.

RIZA KURTULUŞ